

Neplatnost právního úkonu

Smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl nebo aby tím využil jeho omylu, není neplatná podle ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. pro nedostatek vážné vůle nebo podle ustanovení § 39 obč. zák. pro rozpor se zákonem. Podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 49a obč. zák., jehož se může úspěšně dovolat jen druhý účastník smlouvy (§ 40a obč. zák.). Je-li původcem psychického donucení (bezprávné výhrůžky) třetí osoba (a nikoliv druhý účastník smlouvy), je takto „vynucený“ právní úkon absolutně neplatný pro nesvobodu vůle jen tehdy, jestliže druhý účastník smlouvy o existenci tohoto psychického nátlaku nejen věděl, ale též jej využil.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 31 Cdo 3620/2010, ze dne 8.12.2010)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl ve velkém senátě v právní věci žalobců a/ V. H., a b/ V. H., obou zastoupených JUDr. V. K., advokátem, se sídlem v H. K., proti žalovanému Ing. F. Č., jako správci konkursní podstaty úpadce P. P., o vyloučení nemovitostí ze soupisu majetku konkursní podstaty úpadce, vedené u Krajského soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 43 Cm 9/2002, o dovolání obou žalobců proti rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 24. srpna 2006, č. j. 4 Cmo 157/2005-115, tak, že rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. srpna 2006, č. j. 4 Cmo 157/2005-115 a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18. dubna 2005, č. j. 43 Cm 9/2002-91, se zrušují a řízení se zastavuje.

Z odůvodnění:

Rozsudkem ze dne 18. dubna 2005, č. j. 43 Cm 9/2002-91, Krajský soud v Hradci Králové na základě žaloby podané žalobci (a/ V. H., b/ V. H. a c/ M. H.) vůči žalovanému správci konkursní podstaty úpadce P. P. vyloučil ze soupisu majetku konkursní podstaty úpadce ve výroku označené nemovitosti (budovu a dva pozemky).

Soud dospěl po provedeném dokazování k závěru, že smlouva o úvěru č. 105/p. 02/94 (dále též jen „úvěrová smlouva“), uzavřená mezi Podnikovou bankou, a. s. jako věřitelkou (dále též jen „banka“) a pozdějším úpadcem, je neplatná, jelikož pozdější úpadce byl pravomocně odsouzen za trestný čin podvodu spáchaný uzavřením úvěrové smlouvy (rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 6. prosince 2002, č. j. 4 T 24/2002-708).

Úvěrová smlouva je tak v intencích § 39 zákona č. [40/1964](#) Sb., občanského zákoníku (dále též jen „obč. zák.“) neplatným právním úkonem, neboť obcházela zákon (pozdější úpadce při jejím uzavření věděl, že vzhledem ke své finanční situaci nemůže podmínkám úvěrové smlouvy dostát a peníze vrátit a použil peníze pro jiný účel).

Neplatná je tudíž i smlouva o zřízení zástavního práva ke sporným nemovitostem uzavřená mezi žalobci jako spoluvlastníky nemovitostí (zástavními dlužníky) a bankou (zástavní věřitelkou) dne 18. května 1994 (dále též jen „zástavní smlouva“) právě k zajištění pohledávky banky vůči pozdějšímu úpadci vzešlé z úvěrové smlouvy.

Zástavní smlouva totiž zajišťuje závazek z neplatného právního úkonu a proto se přičí dobrým mravům.

K odvolání žalovaného Vrchní soud v Praze ve výroku označeným rozsudkem změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že vylučovací žalobu zamítl.

Odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně neměl úvěrovou smlouvu ani zástavní smlouvu za neplatnou, přičemž zdůraznil, že na straně banky absentuje jak „nekalý úmysl“ tak vědomost o podvodném jednání pozdějšího úpadce.

Proti rozsudku odvolacího soudu podali dovolání žalobci a/ a b/, namítajíce, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b/ zákona č. [99/1963](#) Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), tedy že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, a požadujíce, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Odvolacímu soudu dovolatelé konkrétně vytýkají, že se nevypořádal se „zcela zásadními objektivními skutečnostmi zjištěnými v trestním řízení“, když z jejich výpovědi a ze zjištění trestních soudů zřetelně vyplynula skutečnost, že zástavní smlouvu podepsali „nikoliv (...) zcela dobrovolně“. Dovolatelé netvrdí - uvádí se v dovolání - že na ně byl vyvíjen nějaký nátlak, ale „říkají, že nelze přehlížet zneužití jejich tíživé osobní situace k uzavření zástavní smlouvy, když právě s tímto nepříznivým stavem odsouzený počítal při svém úmyslném jednání“.

Za spravedlivou nemají dovolatelé úvahu odvolacího soudu, že podvodné jednání pachatele (při uzavření úvěrové smlouvy) nemůže být samo o sobě důvodem neplatnosti zástavní smlouvy a že zástavní smlouva byla pouze dvoustrannou záležitostí dovolatelů a zástavní věřitelky. Jsou přesvědčeni o neplatnosti zástavní smlouvy pro rozpor se zákonem, neboť jednáním, jež má základ v uzavření smlouvy, byla naplněna skutková podstata trestného činu podvodu.

Dále dovolatelé namítají, že odvolací soud nedostatečně zkoumal otázku absolutní neplatnosti podle § 37 obč. zák. (v tom směru, zda nejde o úkon uzavřený „pod absencí svobodného rozhodování“); nepřihlédl totiž k závěrům „trestního soudu“, že zástavní smlouva byla uzavřena za pro ně zjevně jednostranně nevýhodných podmínek, když pozdější úpadce zneužil především tíživého postavení dovolatele a/ (poskytnutí zaměstnání dovolateli a/ podmínil pozdější úpadce tím, že dovolatel a/ uzavře zástavní smlouvu). To, zda zástavní věřitelka o těchto okolnostech věděla, není podle dovolatelů rozhodné.

Žalovaný ve vyjádření navrhuje dovolání zamítnout, když neshledává zástavní smlouvu neplatnou ani na základě § 37 odst. 1 obč. zák. ani na základě § 39 obč. zák.

Tříčlenný senát č. 29, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, při posouzení platnosti úvěrové smlouvy dospěl k právnímu názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2007, sp. zn. 30 Cdo 2705/2006 (jenž je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu).

Proto rozhodl o postoupení věci (dle § 20 zákona č. [6/2002](#) Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

S přihlédnutím k ustanovení § 432 odst. 1 zákona č. [182/2006](#) Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), jímž byl s účinností od 1. ledna 2008 zrušen zákon č. [328/1991](#) Sb., o konkursu a vyrovnání (dále též jen „ZKV“), Nejvyšší soud dovolání projednal a rozhodl o něm podle

občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. prosince 2007 (srov. k tomu též důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. září 2010, sp. zn. 29 Cdo 3375/2010, jenž je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu). Přitom vyšel z nálezu pléna Ústavního soudu ze dne 7. září 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09, jímž Ústavní soud zrušil jeho rozsudek ze dne 26. srpna 2009, sp. zn. 31 Cdo 135/2007, o zamítnutí předmětného dovolání.

Dovolání je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto - v hranicích právních otázek vymezených dovoláním - zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolateli, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Pro právní posouzení věci jsou pak rozhodné především skutkové závěry, podle kterých:

- 1/ Banka (jako věřitelka) uzavřela dne 18. května 1994 s pozdějším úpadcem (jako dlužníkem) úvěrovou smlouvu, kterou se zavázala poskytnout pozdějšímu úpadci úvěr ve výši 2.200.000,- Kč.
- 2/ Banka (jako zástavní věřitelka) uzavřela dne 18. května 1994 se žalobci a/ až c/ (jako se zástavci a podílovými spoluvlastníky sporných nemovitostí) zástavní smlouvu, k zajištění pohledávky banky z úvěrové smlouvy zástavním právem zatěžujícím sporné nemovitosti. Podle zástavní smlouvy byl povolen vklad zástavního práva do katastru nemovitostí.
- 3/ Rozsudkem ze dne 6. prosince 2002, č. j. 4 T 24/2002-708, který nabyl právní moci, Krajský soud v Hradci Králové mimo jiné uznal úpadce vinným ze spáchání trestného činu podvodu dle § 250 odst. 1 a 3 písm. b/ zákona č. [140/1961](#) Sb., trestního zákona (dále též jen „tr. zák.“), jehož se měl dopustit tím, že 18. května 1994 uzavřel s bankou (pod nepravdivou záminkou) úvěrovou smlouvu na finanční částku 2.200.000,- Kč, kterou zajistil zástavními smlouvami na nemovitostech svých pracovníků, jejichž pracovní poměr podmínil tím, že mu jako zástavu na poskytnutý úvěr zastaví nemovitosti ve svém vlastnictví (s tím, že mělo jít i o sporné nemovitosti žalobců a/ až c/), ač věděl, že vzhledem ke své finanční situaci nemůže dostát podmínkám úvěrové smlouvy, peníze po získání úvěru utratil, úvěr neuhradil a nemovitosti nevyplatil.
- 4/ Rozsudkem ze dne 29. ledna 2003, č. j. 8 C 11/2002-59, který nabyl právní moci dne 21. března 2003, zamítl Okresní soud v Hradci Králové žalobu, kterou se žalobci a/ až c/ domáhali vůči úpadci a vůči bance určení neplatnosti zástavní smlouvy.

Spor mezi účastníky je veden na základě ustanovení § 19 odst. 2 zákona ZKV, v rozhodném znění, o příslušnost sporných nemovitostí ke konkursní podstatě úpadce, poté, co byl 25. dubna 1997 prohlášen konkurs na jeho majetek a co správce konkursní podstaty úpadce sepsal sporné nemovitosti do konkursní podstaty - v režimu § 27 odst. 5 ZKV, v rozhodném znění - jako majetek, kterým žalobci a/ až c/ zajišťují (z titulu zástavního práva) pohledávku banky vůči ad ci z úvěrové smlouvy.

Výhrady dovolatelů se přitom od počátku soustřeďují k námitce neplatnosti zástavní smlouvy podle § 37 odst. 1 obč. zák. (vzhledem ke zneužití jejich tíživé osobní situace k uzavření zástavní smlouvy, se kterým pozdější úpadce počítal při svém úmyslném jednání) a k námitce neplatnosti úvěrové smlouvy podle § 39 obč. zák. (vzhledem k odsuzujícímu trestnímu rozsudku týkajícímu se úpadce).

K těmto námitkám Nejvyšší soud uvádí následující:

1/ K neplatnosti zástavní smlouvy.

Podle ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák., právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak je neplatný.

Z ustanovení § 49 obč. zák. se podává, že účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit.

V této podobě platila výše citovaná ustanovení občanského zákoníku již v době uzavření úvěrové a zástavní smlouvy (18. května 1994) a dosud nedoznala změn.

Dovolatelé výhrady, podle nichž:

- zástavní smlouvu podepsali „nikoliv (...) zcela dobrovolně“;
- nelze přehlížet zneužití jejich tíživé osobní situace k uzavření zástavní smlouvy, se kterou pozdější úpadek počítal při svém úmyslném jednání (poskytnutí zaměstnání dovolateli a/ podmínil pozdější úpadek tím, že dovolatel a/ uzavře zástavní smlouvu);
- zástavní smlouva byla uzavřena za pro ně zjevně jednostranně nevýhodných podmínek; výslovně poji s vadami projevu jejich vůle při uzavření zástavní smlouvy (naznačují, že z jejich strany mělo jít o jednání nesvobodné).

Z ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. se vskutku podává, že nezbytným pojmovým předpokladem vzniku právního úkonu je především svobodná a vážná vůle, jako psychický vztah jednajícího subjektu k zamýšlenému (chtěnému) následku. Právní úkon pak vzniká až tehdy, je-li takto utvořená vůle projevena určitým a srozumitelným způsobem navenek a učiněna seznatelnou jiným osobám.

Má-li právní úkon (navenek projevená vůle) účastníka závazkového vztahu skutečně odpovídat jeho vlastní vůli, musí být výsledkem jeho vnitřního (duševního) rozhodovacího procesu.

O svobodný právní úkon nejde, byl-li tento úkon učiněn v důsledku přímého fyzického donucení (vis absoluta), což ovšem není případ posuzovaný v této věci.

O svobodný právní úkon rovněž nejde, byl-li právní úkon učiněn v důsledku psychického donucení (nátlaku), tedy bezprávné výhrůžky (vis compulsiva); rozhodující je přitom působení bezprávné výhrůžky v době učinění právního úkonu.

Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu je ustálena v závěru, podle kterého platí, že uzavřel-li některý z účastníků smlouvy smlouvu na základě psychického donucení, bylo jeho jednání postiženo nedostatkem svobody vůle, ať již se tak stalo pod nedovoleným nátlakem ze strany druhého účastníka smlouvy nebo třetí osoby. Aby výhrůžka způsobila neplatnost právního úkonu (a to neplatnost absolutní), musí především jít o výhrůžku bezprávnou (protiprávní), tj. musí jí být vynucováno něco, co jí být vynucováno nesmí; výhrůžka může spočívat v tom, že je vyhrožováno něčím, co hrozící vůbec není oprávněn provést, nebo co sice oprávněn provést je, ale nesmí tím hrozit tak, aby někoho pohnul k určitému právnímu úkonu (např. že oznámí adresátův trestný čin, neučiní-li tento příslušný právní úkon). Přitom není třeba, aby cíl, který je sledován použitím bezprávné výhrůžky, byl sám protiprávní. Musí jít také o výhrůžku takového druhu a takové intenzity, aby podle okolností a povahy konkrétního případu u toho, vůči komu jí bylo použito, vzbudila důvodnou bázeň. Konečně musí být bezprávná výhrůžka adresována tomu, jehož právní úkon se vynucuje nebo osobám jemu blízkým (shodně srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 1998, sp. zn. 3 Cdon 1522/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 2, ročník 1999, pod číslem 12). Hrozí-li však někdo tím, co je oprávněn provést a čím je oprávněn hrozit za tím účelem, aby druhou stranu přiměl k určitému jednání, nejde o bezprávnou výhrůžku, ale o oprávněný

nátlak, který nemůže být důvodem neplatnosti právního úkonu uzavřeného pod jeho vlivem (srov. rozsudek Nejvyššího soudu. ze dne 25. července 2007, sp. zn. 33 Odo 808/2005, jež je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu). Okolnosti vylučující svobodu vůle jednatelce musí mít přitom základ v objektivně existujícím a působícím stavu, nestačí tedy, jestli si jejich existenci jednatelce jen představuje, ale není-li pro ně objektivní důvod, a současně se musí stát pohnutkou pro projev vůle jednatelce dotčené osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. dubna 2002, sp. zn. 21 Cdo 1332/2001, jež je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu).

Nedostatkem svobody vůle je postižen i právní úkon, který jednatelce učiní ve stavu tísně, jímž se podle ustálené judikatury (srov. např. rozhodnutí uveřejněné pod číslem 36/1993 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek) rozumí nejen objektivní hospodářský nebo sociální stav, nýbrž i psychický stav (např. rozrušení, obavy o blízkou osobu apod.). Rozdíl mezi stavem psychického donucení jednatelce a stavem tísně plynoucím z psychického stavu jednatelce je především v jejich intenzitě, a v tom, že psychické donucení předpokládá psychické působení další osoby (kontrahenta nebo i třetí osoby) na vůli jednatelce. To se dále projevuje i rozdílnými sankcemi, jež se s nedostatkem svobody vůle pojí. U psychického donucení jde o „sankci“ absolutní neplatnosti právního úkonu podle § 37 odst. 1 obč. zák. (a to i jednostranného právního úkonu), u tísně přiznává zákon jednatelci možnost vyvodit z takové „nesvobody“ příslušné právní důsledky jen u dvoustranných a vícestranných právních úkonů (u smluv) odstoupením od smlouvy (§ 49 obč. zák.), a to za předpokladu, že je naplněna i další (objektivní) podmínka, totiž že smlouva byla současně uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek, a že nešlo o vztah upravený obchodním zákoníkem (pro tento případ vylučuje aplikaci § 49 obč. zák. ustanovení § 267 odst. 2 zákona č. [513/1991](#) Sb., obchodního zákoníku.

Dovolatelé sami oslabují svou argumentaci, uvádějí-li v dovolání, že „netvrdí, že na ně byl vyvíjen nějaký nátlak“; přitom zjištění, že zde byl „nátlak“ (fyzický či psychický) je nezbytným předpokladem závěru o neplatnosti právního úkonu podle § 37 odst. 1 obč. zák. pro to, že právní úkon nebyl učiněn svobodně.

Jak se podává ze závěrů formulovaných výše, původcem psychického donucení (nátlaku), neboli bezprávné výhrůžky, které ovlivnilo svobodu vůle jednatelce, může být nejen druhý účastník smlouvy (zde banka), ale též třetí osoba (zde pozdější úpadce).

To, že by banka byla původcem psychického donucení (nátlaku) na ně, dovolatelé ani netvrdí. Závěr o neplatnosti dle § 37 odst. 1 obč. zák. pojí s chováním pozdějšího úpadce (třetí osoby) a usuzují, že pro tuto neplatnost není významné, zda o okolnostech, jimiž je k uzavření zástavní smlouvy přiměl pozdější úpadce, věděla banka (druhý účastník zástavní smlouvy). V tom se ovšem dovolatelé mýlí. Právní teorie i soudní praxe se shoduje v tom, že je-li původcem psychického donucení (bezprávné výhrůžky) třetí osoba (a nikoli druhý účastník smlouvy), je takto „vynucený“ právní úkon absolutně neplatný (pro nesvobodu vůle dle § 37 odst. 1 obč. zák.) jen tehdy, jestliže druhý účastník smlouvy o existenci tohoto psychického nátlaku nejen věděl, ale též jej využil. Srov. k tomu v literatuře např. dílo Švestka, J. - Spáčil, J. - Škárová, M. - Hulmák, M. a kol: Občanský zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 2008, str. 317 a v judikatuře usnesení Ústavního soudu ze dne 20. února 2001, sp. zn. II ÚS 315/2000 (jež je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Ústavního soudu), nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2009, sp. zn. 29 Odo 409/2006, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 11, ročníku 2009, pod číslem 157 (ústavní stížnost podanou proti tomuto rozsudku odmítl Ústavní soud usnesením ze dne 11. března 2010, sp. zn. I. ÚS 1900/09, jež je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Ústavního soudu).

Na tomto základě lze uzavřít, že zástavní smlouva není postižena sankcí neplatnosti podle § 37 odst. 1 obč. zák. (pro nesvobodu projevu vůle dovolatelů při jejím uzavření). K tomu, aby bylo možné

uvažovat o užití § 49 obč. zák., chybí především jakékoli tvrzení o tom, že by dovolatelé od zástavní smlouvy odstoupili.

Nejvyšší soud k této části dovolání pro úplnost dodává (jen „pro úplnost“ proto, že soudy nižších stupňů se touto otázkou nezabývaly /svá rozhodnutí na jejím posouzení nezaložily/, takže dovolací přezkum byl ohledně ní vyloučen), že pro dovolatele byl a stále je (ve vztahu k bance jako ke druhé straně zástavní smlouvy) závazný výrok pravomocného rozsudku ze dne 29. ledna 2003, jímž Okresní soud v Hradci Králové zamítl (z věcných příčin) jejich žalobu o určení neplatnosti zástavní smlouvy. Trestním rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 6. prosince 2002 k odklizení účinků rozsudku ze dne 29. ledna 2003, předjímaných ustanovením § 159a odst. 1, 4 a 5 o. s. ř. nedošlo ani dojít nemohlo. Ostatně, takový závěr by byl absurdní již proto, že rozsudek okresního soudu byl přijat později než trestní rozsudek krajského soudu.

2/ K neplatnosti úvěrové smlouvy.

Dle ustanovení § 39 obč. zák., neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.

Ustanovení § 49a obč. zák. pak určuje, že právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je rovněž neplatný, jestliže omyl byl touto osobou vyvolán úmyslně. Omyl v pohnutce právní úkon neplatným nečiní.

V této podobě platila výše citovaná ustanovení občanského zákoníku již v době uzavření úvěrové a zástavní smlouvy (18. května 1994) a dosud nedoznala změn.

Podle ustanovení § 40a věty první a druhé obč. zák., ve znění účinném k 18. květnu 1994, jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu podle ustanovení § 49a, § 140, § 145 odst. 1, § 479, § 589 a § 701 odst. 1, považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. Neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil.

Toto ustanovení sice později doznalo změn co do výčtu ustanovení, na něž se vztahuje (dnes jde o § 49a, § 55, § 140, § 145 odst. 2, § 479, § 589, § 701 odst. 1, § 775 a § 852b odst. 2 a 3 obč. zák.), nikoli však co do odkazu na § 49a obč. zák.

V posouzení otázky, zda smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl, nebo aby tím využil jeho omylu, je neplatná podle ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. (pro nedostatek vážné vůle) nebo podle ustanovení § 39 obč. zák. (pro rozpor se zákonem či pro jeho obcházení), sjednotil Nejvyšší soud právní praxi již svým rozsudkem ze dne 18. dubna 2006, sp. zn. 21 Cdo 826/2005, uveřejněným posléze pod číslem 36/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen „R 36/2008“). Také v R 36/2008, přitom šlo po skutkové stránce o případ, kdy jednání jedné ze smluvních stran spočívající ve vlastním uzavření smlouvy (šlo o smlouvu o půjčce) bylo v pravomocném odsuzujícím rozsudku soudu v trestní věci kvalifikováno jako jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu podvodu ve smyslu § 250 odst. 1 a 4 tr. zák. V R 36/2008, Nejvyšší soud uzavřel, že takové jednání nečiní smlouvu absolutně neplatnou ani podle § 37 odst. 1 obč. zák. ani podle § 39 obč. zák. jen proto, že jednajícím spáchal trestný čin (nebo že obecně šlo o jednání podvodné). Tamtéž doplnil, že podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 49a obč. zák., jehož se může úspěšně dovolat jen druhý účastník smlouvy (§ 40a obč. zák.).

Z takto ustáleného judikatorního rámce vycházela v době do 26. srpna 2009, kdy byl vydán první

rozsudek Nejvyššího soudu v této věci (byť bez vazby na konkrétní odsuzující rozsudek soudu v trestní věci), i navazující (pozdější) judikatura Nejvyššího soudu. Na závěry obsažené v R 36/2008 v tomto ohledu odkazuje rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2006, sp. zn. 29 Odo 1094/2006, uveřejněný pod číslem 89/2007 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2007, sp. zn. 29 Odo 891/2005, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 10, ročníku 2007, pod číslem 153, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. srpna 2007, sp. zn. 28 Cdo 2660/2007 (ústavní stížnost podanou proti tomuto rozsudku odmítl Ústavní soud usnesením ze dne 20. prosince 2007, sp. zn. IV. ÚS 2762/07), rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. března 2008, sp. zn. 26 Cdo 2188/2006, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. března 2008, sp. zn. 26 Cdo 1171/2007, (ústavní stížnost podanou proti tomuto rozsudku odmítl Ústavní soud usnesením ze dne 5. února 2009, sp. zn. III. ÚS 1733/08), rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2008, sp. zn. 21 Cdo 3528/2007, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2008, sp. zn. 30 Cdo 2973/2007, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. listopadu 2008, sp. zn. 26 Cdo 863/2007 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. prosince 2008, sp. zn. 32 Cdo 1541/2007 (všechna tato rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou veřejnosti k dispozici též na webových stránkách Nejvyššího soudu). V době od 26. srpna 2009 do 7. září 2010 již rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vycházela ze závěrů zformulovaných k této otázce v prvním rozsudku Nejvyššího soudu v této věci, jež byly s R 36/2008 rovněž v souladu (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. ledna 2010, sp. zn. 29 Cdo 2047/2007, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2010, sp. zn. 32 Cdo 633/2009, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. května 2010, sp. zn. 28 Cdo 225/2010, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. května 2010, sp. zn. 33 Cdo 787/2008, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2010, sp. zn. 29 Cdo 3290/2007, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2010, sp. zn. 32 Cdo 679/2009 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. srpna 2010, sp. zn. 33 Cdo 2690/2010; všechna tato rozhodnutí jsou veřejnosti dostupná na webových stránkách Nejvyššího soudu).

K závěrům obsaženým v R 36/2008 se dále (a to právě ve vazbě na trestněprávní rovinu věci) výslovně přihlásil i Ústavní soud. Ten v usnesení ze dne 13. listopadu 2007, sp. zn. I. ÚS 384/2005 (jež je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Ústavního soudu) mimo jiné uzavřel (výslovně na R 36/2008 odkazuje), že „naplnění trestněprávní skutkové podstaty má v soukromoprávní rovině vliv právě jen na možnou existenci omylu ve smyslu § 49a obč. zák.“ Z této ustálené judikatury po vydání R 36/2008 ojediněle vybočuje výše označený rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2705/2006, v němž Nejvyšší soud (vycházející z toho, že účastník řízení spáchal uzavřením kupní smlouvy trestný čin podvodu, za nějž byl v trestním řízení pravomocně odsouzen) uzavřel, že právní úkon, který je rozhodující součástí skutku, za nějž byla osoba, jež jej učinila, uznána pravomocným rozsudkem v trestním řízení vinnou ze spáchání trestného činu podvodu, je neplatný pro rozpor se zákonem (§ 39 obč. zák.).

Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sdílí při řešení uvedeného problému argumentaci obsaženou v R 36/2008 (opírající se o tzv. teorii projevu vůle).

Co do postižení vývoje, jakým prošel v českém právním řádu (na základě tzv. teorie vůle) výklad § 39 obč. zák. v podobě zastávané rozsudkem sp. zn. 30 Cdo 2705/2005 (opírající se o Zhodnocení rozhodování soudů o odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch se zaměřením na postih majetku z nepoctivých zdrojů, schválené občanskoprávním kolegiem bývalého Nejvyššího soudu ČSR dne 29. září 1987, Cpj 41/87, uveřejněné pod číslem 4/1988 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek) Nejvyšší soud odkazuje v podrobnostech na R 36/2008.

Pro účely rozhodnutí v této věci pak velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu přejímá z R 36/2008 následující argumentaci:

Pro podvodné jednání je charakteristické, že klamavým předstíráním určité vůle jednající úmyslně zastírá svoji skutečnou vůli, spočívající v tom, aby se na úkor druhého účastníka smlouvy nebo třetí

osoby nezákonně (protiprávně) obohatil. Obojí, tedy jak jednostranná simulace určité vůle, tak i skutečná vůle jednajícího, současně musí (podle představ jednajícího) zůstat při uzavření smlouvy před druhým účastníkem smlouvy skryty, neboť jinak (v případě vyzrazení sledovaného záměru druhému účastníkovi smlouvy) nemůže být účel smlouvy (nezákonné /protiprávní/ obohacení na úkor druhého účastníka nebo třetí osoby) zpravidla dosažen. Skutečná vůle jednajícího tedy při jeho podvodném jednání (má-li být dosažen jeho účel) představuje pohnutku ke smlouvě, popřípadě vnitřní výhradu (mentální rezervaci), které zůstaly neprojeveny. Na uvedeném závěru nic nemění ani to, že podvodně jednající účastník byl posléze soudem uznán vinným ze spáchání trestného činu podvodu podle ustanovení § 250 tr. zák. Skutečnost, že podvodné jednání posléze vyšlo najevo a že stník smlouvy z něj byl usvědčen, totiž nevypovídá ničeho o tom, zda jednání odsouzeného účastníka smlouvy v době uzavření smlouvy bylo známo (muselo být známo) druhému účastníkovi smlouvy a že při uzavření smlouvy nepředstavovalo jen účastníkem neprojevenou pohnutku, popřípadě vnitřní výhradu (mentální rezervaci).

Neprojevená pohnutka nebo vnitřní výhrada (mentální rezervace) účastníka smlouvy, který jednal podvodně, tedy nezpůsobuje (bez dalšího) neplatnost smlouvy podle ustanovení § 37 odst. 1 nebo podle § 39 obč. zák. K definičním znakům právního státu patří princip právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo. Součástí právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo je rovněž respektování zásady „pacta sunt servanda“.

Přijetí právního názoru o tom, že podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy má bez dalšího za následek (absolutní) neplatnost smlouvy, by ve svých důsledcích znamenalo, že druhý účastník smlouvy nemá právo na sjednané plnění, i kdyby smlouvu uzavřel vážně a i kdyby ji sám splnil (byl připraven splnit); újma, kterou by tím utrpěl, by mu mohla být nahrazena jen z důvodu odpovědnosti podvodně jednajícího účastníka za bezdůvodné obohacení nebo za škodu.

Uvedené následky však nelze považovat z hlediska zásady „pacta sunt servanda“ za odpovídající. Uzavřenou smlouvu by totiž nebylo třeba splnit jen proto, že jednání jednoho z účastníků smlouvy bylo ovlivněno neprojevenou pohnutkou nebo poznamenáno vnitřní výhradou (mentální rezervací) o následném výkonu práv a povinností ze smlouvy, ačkoliv druhý z účastníků smlouvy ke sjednání závazku přistoupil vážně a podvodné jednání nebyl (v té době) schopen rozpoznat. Požadavek na výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů v souladu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.) současně vyžaduje, aby právní následky měla z důvodu právní jistoty jen taková vůle, která byla účastníkem smlouvy projevena, a aby proto účel (smysl) uzavřené smlouvy a ani její skutečný dopad do právních vztahů účastníků nebyl určován pohnutkou nebo vnitřní výhradou (mentální rezervací) podvodně jednajícího účastníka, ale postojem druhého účastníka. Smlouva, při jejímž uzavření jednal jeden z jejích účastníků podvodně, tedy nemůže být bez dalšího neplatná pro nedostatek vážné vůle (§ 37 odst. 1 obč. zák.) nebo z důvodu rozporu se zákonem (§ 39 obč. zák.). Naopak, právem musí být chráněn druhý účastník smlouvy a jen na něm může záviset, zda se dovolá omylu, který u něj podvodně jednající účastník při uzavření smlouvy vyvolal nebo jehož podvodně jednající účastník při uzavření smlouvy využil, a zda tím uplatní tzv. relativní neplatnost smlouvy ve smyslu ustanovení § 49a a § 40a obč. zák.

Z uvedených důvodů dospívá také velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu k závěru, že smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků smlouvy úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl nebo aby tím využil jeho omylu, není neplatná podle ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. pro nedostatek vážné vůle nebo podle ustanovení § 39 obč. zák. pro rozpor se zákonem. Podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 49a obč. zák., jehož se může úspěšně dovolat jen druhý účastník smlouvy (§ 40a obč. zák.).

Dovolání v této věci tedy z pohledu argumentů snesených dovolateli na podporu závěru o neplatnosti

úvěrové smlouvy (ať již ve vazbě na ustanovení 37 odst. 1 obč. zák. nebo ve vazbě na ustanovení § 39 obč. zák.) správné není.

Dovolání je proto i potud neopodstatněné.

Dovolání je nicméně i tak důvodné.

Podle závazného právního názoru obsaženého v nálezu pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 34/09, jímž Ústavní soud zrušil první rozsudek Nejvyššího soudu v této věci, bylo totiž namístě poskytnout ochranu základnímu vlastnickému právu stěžovatelů (dovolatelů), a to skrze aplikaci § 3 odst. 1 obč. zák.

Vzhledem k tomu, že napadené rozhodnutí není s tímto závěrem Ústavního soudu v souladu, Nejvyšší soud, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), rozsudek odvolacího soudu podle § 243b odst. 2 věty za středníkem o. s. ř. v plném rozsahu zrušil (včetně závislého výroku o nákladech odvolacího řízení).

V průběhu dovolacího řízení byl konkurs na majetek úpadce zrušen pro smrt úpadce (úpadce zemřel dne 7. června 2006), a to usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. října 2010, č. j. 39 K 19/97-552, které nabylo právní moci dne 4. listopadu 2010. Jakmile nastal účinek zrušení konkursu na majetek úpadce (srov. § 44 až § 45 ZKV), pominuly též důvody vést dále incidenční spor o vyloučení nemovitostí ze soupisu majetku konkursní podstaty úpadce. Skončení konkursního řízení (zánik účinků prohlášení konkursu) má za následek neodstranitelný nedostatek podmínek tohoto řízení (řízení, které spor vyvolalo, zde již není), vyvolávající v této věci nutnost postupu podle § 104 odst. 1 o. s. ř. (srov. k tomu shodně stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. června 2007, Opjn 8/2006, uveřejněné pod číslem 74/2007 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek). Nejvyšší soud proto zrušil v plném rozsahu (včetně závislého výroku o nákladech řízení) i rozsudek soudu prvního stupně a řízení o vylučovací žalobě v popsáném rozsahu zastavil.

Výrok o nákladech řízení před soudy všech stupňů je odůvodněn ustanovením § 243b odst. 5, § 224 odst. 1 a § 146 odst. 1 písm. c/ o. s. ř., tedy zastavením řízení, na němž nelze přičíst vinu žádné ze sporných stran.

Nejvyšší soud závěrem podotýká, že nepřehlédl, že oba soudy nižších stupňů rozhodovaly o věci samé vůči žalobci c/ v době, kdy již ztratil způsobilost být účastníkem řízení (zemřel 25. května 2003). Usnesení č. j. 43 Cm 9/2002-162, jímž soud prvního stupně v souladu s ustanovením § 107 o. s. ř. a na základě výsledků dědického řízení po žalobci c/ určil, že procesním nástupcem žalobce c/ v řízení je žalobce a/ vydal soud prvního stupně teprve 19. listopadu 2009 (usnesení je opatřeno datem 19. prosince 2009, ze spisu je ovšem zjevné, že jde o chybu v psaní, když účastníkům bylo doručováno již v listopadu 2009), v reakci na závěry zformulované Nejvyšším soudem v prvním rozsudku (jímž z této příčiny nebylo /pro předčasnost/ o věci rozhodnuto v části týkající se žalobce c/).

Závěr Nejvyššího soudu, že vůči žalobci c/ není dosud v právní moci ani rozsudek soudu prvního stupně, ani rozsudek odvolacího soudu, když vzhledem k době, která uplynula od úmrtí žalobce c/ již do vydání rozsudku soudu prvního stupně, rozhodně nelze jakékoli účinky vůči tomuto žalobci vyvozovat z doručení rozhodnutí advokátu, jemuž procesní plná moc k zastupování žalobce c/ zanikla - ve shodě s § 28 odst. 5 o. s. ř., v rozhodném znění - smrtí žalobce c/, obsažený v prvním rozsudku Nejvyššího soudu v této věci, byl však korigován závěry zformulovanými k této otázce shora označeným nálezem pléna Ústavního soudu.

Ústavní soud uvedl, že v daném případě bylo již dne 26. listopadu 2003 rozhodnuto (v dědickém řízení), že jediným dědicem po zemřelém (žalobci c/) je stěžovatel (žalobce a/). Za situace, kdy se okruh účastníku zúžil a nabyvatelem podílu na předmětné nemovitosti se stal jako jediný dědic další žalobce, přičemž obecné soudy tuto překážku postupu řízení nereflektovaly, je dle názoru Ústavního soudu třeba chápat úkony soudu (např. doručování) a žalobce a/ (např. podání dovolání) v řízení i ve vztahu k podílu na předmětné nemovitosti nabytého v dědickém řízení.

Nejvyšší soud proto, jsa vázán tímto právním názorem Ústavního soudu, na základě dovolání podaného žalobcem a/ dovolání projednal a rozhodl o něm (rozhodnutí zrušil a řízení zastavil) i ve vztahu k té části předmětu sporu, o které soudy obou stupňů rozhodovaly (bez určeného procesního nástupce) vůči zemřelému žalobci c/.

(zdroj: www.nsoud.cz)

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Koupě nemovité věci](#)
- [Nesprávný úřední postup \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Platební neschopnost \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Předkupní právo \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Přerušení řízení \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Rodinný závod \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Dědictví](#)
- [Výživné](#)
- [Valná hromada](#)
- [Ustanovení zástupce](#)
- [Náhrada škody](#)